

TARSOS ANTİK KENTİ'NİN MEKÂN DİZİM YÖNTEMİ İLE ANALİZİ¹**Yelda DURGUN ŞAHİN**Adana Alparslan Türkeş Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, ORCID no:
0000-0001-6708-9247**M.Faruk ALTUNKASA**

Çukurova Üniversitesi, ORCID no: 0000-0003-4449-2708

Özet

Antik kentlerin kazılması uzun yıllar süren bir süreci kapsamaktadır. Tarsus gibi birçok antik kent ise, oluşumu asırlar süren üst üste kurulmuş olan kent katmanlarından dolayı kısmi olarak kazılabilmektedir. Bu nedenle antik kente dair in situ halindeki bulgular ile kent kalıntılarının izleri takip edilerek çıkarılan haritalar, hava fotoğraflarıyla desteklendiğinde kentin kullanımına dair birçok veri, henüz kazı yapılmadan elde edilebilmektedir. Kazı, in situ iz takibi, uzaktan algılama, arkeolojik jeofizik yöntemler ile oluşturulan bu haritalar üzerinde mekân dizim yöntemi analiz teknikleri uygulanarak, kentin en sık kullanılmış olan bölgeleri ya da en yalıtılmış olan bölgeleri belirlenebilmektedir. Bu analitik sonuçlar ile, o kente ait çekirdek bölgesi, en sık kullanılan yaya aksları, erişimin en fazla olduğu bölgeler tespit edilebilmektedir.

Bu çalışmada, tarihten günümüze Anadolu topraklarının bir parçası olan, Ovalık Kilikya bölgesi antik kentlerinden Tarsos antik kent kurgusunun biçimsel özellikleri ile gelişim bölgesinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada mekân dizim yöntemi kullanılmış ve kentsel alanda bütünleşme analizi uygulanmıştır. Bütünleşme analiz sonuçları kırmızı renkten mavi renk aralığında değişen renkler ile kodlanarak en bütünleşik akslar ile en yalıtılmış akslar gösterilmiştir. Renkle kodlanan analitik veriler yorumlanarak Tarsos antik kentinin oluşum kurgusu hakkında önemli bulgulara ulaşılmıştır. Günümüzde yerleşim sürekliliğinin devam ettiği Tarsus ilçesinin, antik dönemde oluşmuş olan kent çekirdeğinden yayılım göstererek mevcut yerleşim biçimini oluşturduğu görülmüştür. Sonuç olarak, Tarsus tarihi kent merkezi özelinde yürütülen bu çalışma, benzer nitelikteki diğer kentler içinde bir tartışma alanı yaratacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarsos, Antik kent, Kent kurgusu, Mekân dizimi.**ANALYSIS OF THE ANCIENT TARSOS CITY BY SPACE SYNTAX METHOD****Abstract**

The excavation of ancient cities involves a long process. many ancient cities such as Tarsus, on the other hand, can be partially excavated due to the city layers that have been formed over the centuries. For this reason, when the in situ findings of the ancient city and the maps obtained by following the traces of the city remains are supported with aerial photographs, many data on the use of the city can be obtained before excavation is carried out. By applying space syntax analysis techniques on these maps created by excavation, in situ trace tracking, remote sensing, archaeological geophysical methods, the most frequently used regions of the city or the most isolated regions can be determined. With these analytical results, the core region of that city, the most frequently used pedestrian axes and the regions with the highest accessibility can be determined.

In this study, it is aimed to determine the development area with the formal features of the ancient city fiction of Tarsos, one of the ancient cities of the Cilicia region, which has been part of the Anatolian lands from history to the present. Accordingly, the space syntax method

¹ Bu çalışma yazarın "Ovalık Kilikya Bölgesi Roma Antik Kentlerinin Mekân Dizim Yöntemi ile Analizi" isimli doktora çalışmasından türetilmiştir (Tez danışmanı Prof. Dr. Faruk ALTUNKASA)

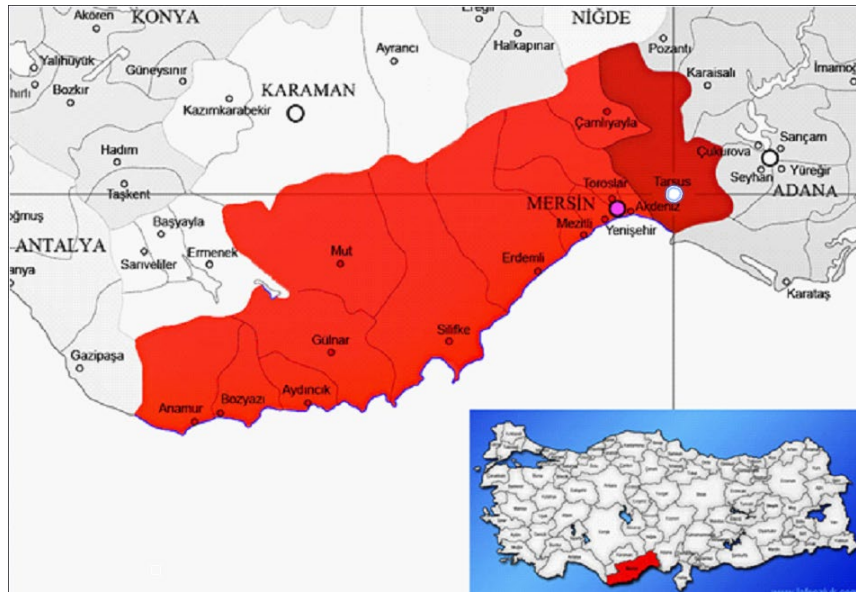
was used in the study and integration analysis in the urban area was applied. The most integrated axes and the most isolated axes are shown by coding the results of the integration analysis with colors ranging from red to blue. Important findings about the formation setup of the ancient city of Tarsus have been reached by interpreting the analytical data encoded with color. It has been observed that the district of Tarsus, where the continuity of settlement continues today, spread from the city core that was formed in ancient times and formed the present settlement form. As a result, this study, which is carried out in the historical city center of Tarsus, will create a discussion area for other similar cities.

Keywords: Tarsos, Ancient City, Urban fiction, Space Syntax.

GİRİŞ

Arkeolojik sit alanı olarak değerlendirilen antik kentlerin kent kurgularının biçimsel özelliklerinin analiz edilmesi tarihimize ışık tutacak nitelik taşımaktadır. Antik kentlerin kent kurgularının belirlenebilmesi için kent planlama ilkeleri ve arkeolojik bulguların birarada değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışma, antik kent sınırları içerisinde bulunan kentsel öğelerinin konumları, mekân dizim yöntemi ile incelenerek kullanım sıklıklarının ortaya çıkarılmasına ve tarihi kent okumalarını analitik bir çerçevede yorumlamaya odaklanmıştır. Bu amaçla çalışma, Tarsus antik kenti özelinde analiz edilmiştir.

Çalışmada incelenen Tarsos antik kenti Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nin doğu kesimini kapsayan Çukurova alt bölgesi içerisinde yer almaktadır (antik dönemde Kilikya bölgesi olarak tanımlanmıştır). Bölge dağlık ve ovalık olarak iki morfolojik bölgeye ayrılmıştır. Tarsos antik kenti, Ovalık Kilikya olarak adlandırılan bölge sınırlarında, Mersin ili, Tarsus ilçesinde yer almaktadır. Ovalık Kilikya toprakları, geçmişi neolitik döneme kadar uzanması ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapması gerçekliğiyle zengin kültürel birikime sahiptir. Bölge Neolitik dönem, Hitit dönemi, Pers dönemi, Seleuka krallığı dönemi, Hellenistik dönem, Roma dönemi, Bizans dönemi, Selçuklu dönemi, Osmanlı dönemi ve günümüz Türkiye'sine kadar ulaşan zengin tarihi geçmişe sahiptir. Şekil. 1'de Mersin ilinin Türkiye içerisinde yeri ve Tarsus ilçesinin konumu bulunmaktadır. Tarsus, Mersin'in ilçelerinden batıda Çamlıyayla, Toroslar ve Akdeniz ilçeleriyle birlikte kuzeyde Niğde'nin Ulukışla, doğuda da Adana'nın Karataş, Seyhan, Çukurova, Karaisalı ve Pozantı ilçeleriyle komşudur. Tarsus, Mersin'in Akdeniz'e kıyısı olan ilçelerindedir ve il merkezinden uzaklığı da yaklaşık 27 kilometredir.

Şekil.1.Tarsus İlinin Türkiye İçerisindeki Konumu

(<https://www.lafsozluk.com/2009/04/tarsus-nerededir-nereye-baglidir-tarsus.html>).

1. TARSOS ve KISA TARİHÇESİ

Kydnos (Berdan) nehrinin suladığı verimli ovada kurulan Tarsos, deniz seviyesinden 20-30 m yükseklikte ve kıydan 15 km içeride yer alan bir yerleşim birimidir (Sayce, 1925). İskenderun Körfezini kara yoluyla batı ve iç bölgelere bağlaması açısından önemli bir konumda yer almaktadır.

Arkeolojik bulgular kentin M.Ö 700'lü yıllarda Rodos adasının üç büyük kentinden biri olan Lindos'tan gelenler tarafından kolonize edildiğini göstermektedir (Bing, 1971). Asur, Pers, Roma ve Seleukosların egemenliğine giren kent, Roma döneminde Anadolu'da kurulan ilk darphanenin burada olması nedeniyle önem taşımaktadır (Tekin, 1995). Kentin ana geçim kaynakları arasında hububat, üzüm ve dokuma sanayinin hammaddesi olan keten üretimi yer almaktadır (Jones, 1937). Ayrıca Tarsos'ta, dağlık Kilikya bölgesinden temin edilen keçi kıllarından çadır üretildiği, floradaki bitki türlerinden parfüm elde edildiği bilinmektedir (Magie, 1950). Antik kentten günümüze ulaşan yapı ve yapı izleri, kent çevresindeki surların bir bölümü, Donuktaş tapınağı, antik yol kalıntıları, hamam yapı ve yapı kalıntıları ve Roma döneminden kalan bir köprüdür (Umar, 2000). Prof. Bossert Tarsos'un Ovalık Kilikya bölgesinde meydana gelen iki büyük depremden zarar görmüş olduğunu ve ilerleyen zamanda yeniden kurulmuş olduğunu belirtmiştir. Bu depremlerden ilki 526' da, ikincisinin de 1259 yıllarında gerçekleşmiş olduğu bilinmektedir.

Vitruvius Tarsos'un Roma dönemi yapıları ile ilgili olarak kentte tapınaklar, kutsal alanlar, hazine binası, hapishane, tiyatro, sütunlu cadde, portikolar, hamam yapıları, liman yapısı, palaestra (güreş okulu) varlıklarından bahsetmiştir (Belge ve Aydınoglu, 2017). Antik dönemde varlığı bilinen Tarsos üniversitesinin stoa felsefesinin temel alındığı bir okul özelliğinde olduğu bilinmektedir. Stoacıların astrolojiye verdikleri önem göz önüne alındığında, antik dönemde kentte bilimsel bir bakış açısının yaygın olduğu söylenebilir (Roller, 2014). Tarsos antik kenti, Akdeniz'e kıyısı olmamasına rağmen Rhegma gölü sayesinde liman kent olarak faaliyet göstermiştir. (Anderson, 1997)

2. KENT ÖLÇEĞİNDE MEKÂN DİZİM YÖNTEMİNİN KULLANILDIĞI ÇALIŞMALAR

Kent ölçeğinde Mekân dizim yöntemi kullanılarak yapılmış olan çalışmalar üç alt başlıkta toplanmıştır. Bu alt başlıkların yer aldığı literatür özetinin anlatımı öncesinde mekân ve mekân dizimi yönteminin kuramsal temellerinin tanımlanmasına gerek duyulmuştur. Bu doğrultuda öncelikle yöntemin kavramsal çerçevesi değerlendirilerek, önceki çalışmaların anlaşılabilirliği artırılmıştır.

Mekân dizim yöntemi bir kent üzerinde uygulanırken, kentin çeşitli ölçeklerinde kullanılabilir. Bu ölçekler kentin küçük bir kentsel ögesi olabileceği gibi tüm kenti kapsayacak büyüklükte bir çalışma alanı oluşturabilmektedir. Uygulama ölçeklerinden biri olan kent ölçeği de kendi içerisinde tarihi kent, arkeolojik kent ve günümüz modern kent alt ölçeklerde incelenebilmektedir. Literatür bu ana ölçekler çerçevesinde ele alınmadan önce, kenti oluşturan kentsel öğelerin temeli olan mekân kavramını anlamak gerekmektedir. Bu nedenle tarih boyunca mekânı anlamaya çalışan felsefeciler, mimarlar ve kuramcılar tarafından çeşitli tanımlar yapıldığı görülmektedir.

Mekân ilk defa **Aristotle** tarafından "tüm yön ve özellikler içeren yerlerden oluşan dinamik bir alan" olarak tanımlanmıştır (Demirkaya, 1999).

A.B.D Kültür Mirası Sözlüğünde (1989) bu kavram "günlük hayatın üç boyutlu hacminde geometrik koşulları sağlayan eleman veya noktalar zinciri arasında kalan alan" şeklinde tanımlanmıştır (www.ahdictionary.com).

Gür (1996), mekânı, "İnsanın, insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların yer aldığı, sınırları ve kapsadığı örgütlenmenin yapı ve karakterine göre belirlenen bir boşluktur" tanımıyla açıklamaktadır.

Mekân üzerine genel olarak kabul gören kavramsal açıklamaları bulunan **Lefebvre (1991)**, her toplumun kendi mekânını ürettiğini, mekânın toplumun hem ürünü hem de onu sürekli dönüştüren bir mekânizması olduğunu vurgulamaktadır. Diğer bir anlatımla mekân, sosyal bir ürün olan, sosyal ilişkilerle dönüştürülen ve bu ilişkilerin üretildiği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mekân dizimi yönteminin kurucularından olan Hillier'e (1994) göre mekân, sosyal ve kültürel yapılara göre şekillenen bir makine olarak tanımlanmış ve farklı davranışlara sahip toplum ve kültürler içinde şekillenen, sahip olduğu toplumun mekânsal formlarına sahip, sosyal uygulamaları olarak görülmüştür. Mekân örgütlenmesinin, kent kullanıcılarını birbirleriyle kaynaştırıcı ya da birbirlerinden koparıcı bir etkisi olduğunu belirtmiştir.

Norberg (1971), yapı ölçeğinde mekânı tanımlarken, anlaşılabilir ve somut verilere bağlı fiziksel boyutları yanısıra, karmaşık ve soyut kavramsal boyutlara sahip insanın varlıksal boyutu ile ele alınması gereğini dile getirmiştir. Mekân kavramının bu soyut yönünden bahsederken, bireyde iz ve anı bırakan mekânlar, kişilere göre değişen, kişilerin değer yargıları ile şekillenen mekânlar, bireyin düşüncesinin içindeki mekânlar, farklı zaman ve konumdayken eskiye ait bir mekânın yeniden zihinde canlanması ile oluşan mekânlar ve bu mekânlara ait kurgunun altında yatan mantıksal birikimler üzerinde mekânı tanımlamaya çalışmıştır.

Norberg (1971), kentsel tasarım bağlamında mekânı tanımlarken fiziksel mekân, sosyal mekân, psikolojik mekân ve kentsel mekân başlıkları altında incelemiştir. Bu bağlamda mekânı ölçülebilen, somut, kavranabilen, içinde yaşayanların ne amaçla bulunduğunu izah edebilen ve kullanıcının bireysel ya da toplumsal farklılıklara göre şekillenebilen özellikte olduğu üzerinde durmuştur.

Hall'a (1966), göre mekân tipi mesafelere bağlı olarak dört ana grupta toplanabilmektedir. Samimiyet sınırları, rahatlık, neşe, kızgınlık gibi durumların ifade edildiği 0-45 cm aralıktaki alanlar; kişisel sınırlar olarak yakın arkadaşlar veya aile üyelerinin konuşma mesafesi (45-130 cm) olan alanlar; arkadaşlar, komşular, sosyal ve toplumsal sınırlar olarak iş arkadaşları arası normal konuşma mesafesi (130-375 cm) olan alanlar; 375 cm'den fazla ve daha kapsayıcı durumlardaki mesafede bulunan ve insanların başkalarını duyup gördüğü ancak onlara katılmadığı uzaklıktaki alanlar olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel mekân ise bir kent yönetim biriminin sınırları içinde veya ondan daha geniş bir alan ya da kırsal niteliğini yitirmiş veya yitirmek üzere bulunan bölge olarak tanımlanabilir. Kent mekânı içerisinde yer alan temel öğeler ise yollar, kent sınırları, anıtsal öğeler, toplanma alanları, merkezler ve kentsel dokulardan oluşmaktadır.

Mekân kavramı, yukarıdaki tanımlamaları içerebilecek kapsamda değerlendirildiğinde şöyle bir tanım ortaya çıkarılabilir: Mekân fiziksel değerlere sahip bir kavram olmakla birlikte coğrafi, ekonomik, sosyo-kültürel, algısal, psikolojik etkilere ve değerlere sahip, kendi tarihsel dönemine ait yapılardan kentsel alanlara kadar farklı ölçeklerde değişen ve kullanıcısının hareketlerini biçimlendiren ve yönlendiren aynı zamanda kullanıcısının davranış ve hareketlerinden etkilenecek şekilde şekillenip gelişen alanlardır. Bu tanım doğrultusunda literatürde mekân ve mekânlar arası ilişkilerden doğan kent ölçeğinde yapılmış çalışmalar incelenerek örnek çalışmalar seçilmiştir. Bu çalışmalar kavramların tanımlanması ve kavramlararası ilişkilerin ortaya konulabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Tarihi Kent Ölçeği ölçeğinde yapılmış örnek çalışmalar incelendiğinde;

Alkım (2006), **Süleymaniye (İstanbul) mahallesinde** yaptığı çalışmada, mahallenin morfolojik durumunu mekân dizimi yöntemi kullanarak analiz etmiş ve mahallenin mekân kurgusunu şekillendiren morfolojik etmenleri ortaya koymuştur. **Çalışmada mahallenin özgün dokusunun oluşmasında dönemin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısının önemli etkisi** olduğu ve bir sokağın oluşum kurgusundaki analitik ilişkilerin, mekânsal deneyim ve bilgi birikiminin okunmasında önemli bir işlev üstlendiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuç değerlendirildiğinde, bir kentin oluşum kurgusundaki analitik ilişkiler belirlenerek, o

kente ait sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bilgi birikiminin okunabilmesi ve kentlinin kentsel deneyimlerinin anlaşılabilirliği açısından yönlendirici olabilmektedir.

Desyllas (1997), Berlin kentinin 1650'den günümüze morfolojik gelişmelerini mekan dizim yöntemiyle incelemiş, özellikle Berlin duvarının yıkılışı sonrası kentin ekonomik yaşantısındaki değişimlere odaklanmıştır.

Raman (2003), Ahmedabad kentinin şekillenmesinde etkili olan dini toplulukların mekansal kültürlerini mekan dizim yöntemi ile incelemiştir.

Özkan (2007), **İstanbul-Arnautköy örneğinde** bölgenin mekân kurgusunun sosyal ilişkiler açısından incelenmesine odaklanmıştır. Çalışmada, **geleneksel ve modern yerleşmelerin sahip olduğu fiziksel yapıların**, sosyal ilişkilerin belirleyicisi konumundaki **yaya hareketliliğini oluşturmada etkileri ele alınmış** ve karma fonksiyonların bu hareketlilikteki etkileri araştırılmıştır. Çalışma ile, sokak ölçeğindeki mekânların, sosyal birliktelikleri ya da ayrılıkları nasıl şekillendirdiğinin anlaşılması sağlanmıştır.

Çil (2008), **Kula tarihsel kentinin yirminci yüzyıldaki fiziksel dönüşümünü mekân dizimi analiziyle incelemiş** ve bu dönüşümün koruma altındaki eski kent dokusunun sahip olduğu sosyal yaşantı potansiyelini nasıl etkilediği üzerine odaklanmıştır. Bu potansiyel açıklanırken, **kentin sosyal çekirdek alanları olan dini yapılar, çeşmeler ve ticaret alanlarının kentin sosyal çekirdeğindeki konumları değerlendirilmiştir.**

Güncel Kent Ölçeği ölçeğinde yapılmış bazı örnek çalışmalar incelendiğinde;

Ye ve Josefsson (1997), İsveç'in Linköping tarihi kent merkezinden uzak bir kentsel alana yapılmış olan büyük bir hastane yapısının, şehir merkezi ile bütünleştirilmesinde mekân dizimi analizlerinden yararlanmıştır. Bu bağlamda çalışma, hastane alanının mekansal kurgusunun anlaşılmasında ve var olan bir yapı tarafından sunulan sınırlamalar aşılarda henüz tasarımın ilk aşaması olan karar üretmede tasarımcıya nasıl katkı sağlayabileceğini irdelemektedir. Bu doğrultuda **eski kent dokusu ile yeni yerleşim alanları arasındaki kent dokusunun nasıl bütünleştirilmesi gerektiği** üzerinde durulmuş ve **kent merkezinin ana arter hattının yeni yerleşim alanında bulunan hastane bölgesine kadar uzatılarak bütünlük sağlanabileceği** belirtilmiştir.

Foster (1997), Dünya Meydanları projesi kapsamında, İngiltere Trafalgar meydanının tüm yayalar tarafından kolay erişilebilir olması ve meydanın ana kamusal alan olarak düzenlenmesi hedefine odaklanmıştır. Mekân dizimi yöntemi ile yapılan analizler sonucunda, bu alanın çevre alanlarla bütünleşmediği ve düşük değerlerle çevresinden ayrılmış bir meydan olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç ışığında meydan için yeni öneriler geliştirilerek aynı analiz tekrar uygulanmış, bütünleşik alan örnek uygulama önerisi olarak yeniden sunulmuştur.

Croxford (1999), **Londra'da trafik akışının iyileştirilmesi için iki farklı ulaşım modeli karşılaştırılmış** ve ulaşım planlanmasında mekan dizim yönteminin kullanılabilirliği tartışılmıştır.

Karimi (1999), **İngiltere ve İran'dan bir grup şehri** ele alarak eski-yeni, doğu-batı arasındaki benzerlik ve zıtlıkları incelemiş, **tarihi çekirdeğin varlığının, mekansal organizasyonun dönüşümü ile güçlü bir bağlantısı** olduğunu ortaya koymuştur.

Hanna (2009), Dünya tarihinde göçün kentin oluşum sürecinde kent formları üzerindeki etkilerini incelemiştir.

Al Sayed et al (2009), Manhattan ve Barcelona kentlerinin morfolojik oluşum ve gelişim süreçlerini mekan dizim yöntemi ile analiz ederek bu kentlerin ilk kurulan bölgeleri olan organik ızgaradan beslenerek geliştikleri sonucuna varmıştır.

Shupza (2009), Adriyatik şehirlerinin tarihsel gelişim dokularının kentsel büyümenin genel kuralları ile tarihsel faktörleri çerçevesinde incelemiştir. Kentleri geniş ölçekte ele alarak aralarındaki şekilsel ve yapısal benzerlik ilişkilerini, kentlerin tarihsel ortaya çıkış nedenleri çerçevesinde araştırmıştır.

Kubat ve ark. (2007), İstanbul Boğazı üzerindeki köprü geçişlerinin İstanbul'un şehirselleşmesine etkilerini incelediği çalışmasında, planlanan **3. Boğaz Köprüsü alternatifinin olası etkilerini** ortaya koymaya çalışmıştır. 3. Köprü'nün, kent makroformunu ve kentsel yerleşme bölgelerinin kullanımını etkileyeceği varsayılan çalışmada **öneri köprü eğer mevcut iki köprü arasına yapılırsa, boğazın kuzeyindeki ticaret gelişim alanını durdururken, maslak bölgesinin korunacağı, iki köprü arasındaki yerleşim bölgesinde trafik problemlerinin görülebileceği ve kuzeye gelişimin baskılanabileceği** sonucuna varılmıştır. Bu nedenle insanların su havzası ve ormanlık bölgelere doğru yerleşebileceği değerlendirilmiştir.

Alper (2009), **İzmir kent mimarisinde** morfolojik çözümler bağlamında etnik kentsel formu ve yapıyı incelemiştir. Bu çalışma, kentsel formun geometrik özelliklerinin incelenmesi amacıyla tipolojik analiz yaklaşımı ile kentsel dokunun temel elemanlarından olan **yapı adalarını şekil ve yerleşim yönünden irdelemektedir**. Çalışma bulguları ile, zamanla değişen kentin kurgusunun incelenebileceği, fiziksel verilerin sosyal veriler tarafından desteklenebileceği ancak sosyal verilerin fiziksel özellikleri desteklemesinde derinlemesine bir çalışmanın yapılması gerekmekte olduğunu, **metrik olmayan kent verilerinin metrik datalarla desteklenerek kent kapasitesi ve alan ölçümünün belirlenebileceği anlamında bir kapı aralamıştır**.

Arkeolojik kent ölçeğinde Gündoğdu ve Özkök (2017)'ün yapmış oldukları çalışmada, iyi korunmuş ve kazısı büyük oranda tamamlanmış olan Pompei antik kentinin fonksiyonel yapılanma özellikleri ile biçimlenme özellikleri arasındaki ilişki mekân dizim yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonunda, antik kentlerin mekân organizasyon biçimlerinin okunabilmesi ile kent tarihine yönelik mekânsal verilerin üretilmesinde, yardımcı bir araç olarak mekân dizimi analiz tekniklerinden yararlanılabileceği öngörülmüştür.

Literatür kent ölçeği başlığı altında incelendiğinde, kentin tarihsel bir dönemini, güncel kent dokusunu yada bu ikisinin karşılaştırmasına odaklanılmış olduğu görülmüştür. Bunun dışında yer alan arkeolojik kent ölçeğinde yapılmış çalışmaların yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle bu çalışma kentsel ölçek başlığı altında yer alan arkeolojik kent ölçeğindeki Tarsos antik kenti üzerinde çalışmaya odaklanmıştır.

3.MEKÂN DİZİMİ YÖNTEMİNİN KURAMSAL TEMELLERİ ve UYGULAMA SÜRECİ

Mekân dizimi kent ve yapı ölçeğinde inşa edilmiş çevrenin mekânsal biçimlenme özelliklerinin tanımlanması ve analiz edilmesi için geliştirilmiş bir yöntemdir. Mekânsal kurguyu oluşturan süreçleri altta yatan sosyo-kültürel anlamlarıyla birlikte kavramayı amaç edinen analitik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, kentin sosyal yapısı ve mekân arasında karşılıklı ilişkinin varlığını temel alan bir düşünce yapısı üzerine kurgulanmıştır.

Cimşit ve Ünlü'ye (2009) göre Dalton ve Bafta (2003), mekân dizimi yönteminin, mekânı birbiriyle bağlı küçük birimlere dönüştürdüğünü, bu birimlerin farklı gruplara, insanlara, eylemlere vurgu yapmış olduğunu, farklı davranış kalıplarının yani farklı eylemlerin mekânı farklı parçalara ayırdığını ileri sürmüştür. Mekânın bu parçalarının ise özel anlamlar taşıyabildiğini ve bu doğrultuda ortaya çıkan mekân haritaları üzerinde sosyal yapının analiz edilebileceğini savunmuştur.

Yöntemin kurucuları olan Hillier ve Hanson (1984) ise yöntemin mekân ve mekân parçalarının birbirleriyle ilişkilerine ait aşağıdaki bilgilere ulaşmayı amaçladığını belirtmiştir.

- Yapının sistemine ait ana aksı bulmak ve bu çerçevede insanın mekânsal organizasyonlarının çeşitliliğini ortaya çıkarmak,
- Yapının temel işleyiş aksını gruplandırabilmek,
- Yapıda ana strüktürlerinin birbirleriyle nasıl ilişkide olduğunu saptayabilmek,

• Bu strüktürlerin daha karmaşık yapıları oluşturmak için nasıl bir araya geldiklerini göstermek.

Yukarıda belirtilen amaçlar kent ölçeğine uyarlandığında mekân dizim yönteminin bu çalışmadaki temel işlevlerini;

• Kentin kendi sistemine ait ana aksı bulmak ve bu doğrultuda kullanıcının mekân organizasyon çeşitliliğini ortaya çıkarabilmek,

• Kentin temel işleyiş aksını gruplandırabilmek,

• Kentin ana strüktürlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini saptayabilmek,

• Antik kentlerin nasıl bir kurgu ile biraraya geldiklerini belirleyebilmek olarak gruplanabilir.

Bu doğrultuda çalışmada, antik kent mekân kurgularını anlamak için elde edilen veriler aşağıdaki adımlar izlenerek değerlendirilmiştir.

• Öncelikle çalışma alanında yer alan kentsel öğeler belirlenmiş ve işlevlerine göre gruplandırılmıştır. Ortaya çıkan grupların arasında kalan ana sokak aksları işaretlenerek kent ana strüktürü belirlenmiştir.

• İkinci adımda ana aksların diğer mekân gruplarıyla olan bağlantı aksları belirlenmiştir. Bu bilgiler Autocad programıyla çizime aktarılmış ve elde edilen çizimler üzerinden Arc-GIS Axwoman programı kullanılarak aksiyel haritalar oluşturulmuştur. Aksiyel haritalar çalışmada elde edilen analitik verilerin temelini oluşturmaktadır.

• Üçüncü adımda aksiyel haritalardan elde edilen analitik veriler doğrultusunda bütünleşme haritaları çıkarılarak veriler değerlendirilmiştir.

Analitik verilerin değerlendirilmesindeki temel amaç, içinden en çok geçilen açık alanlardan, en az kullanılan mekâna doğru, yerleşimdeki sokak ve mekânların hiyerarşisini oluşturmaktır. İçinden çok geçilen sokaklar ve mekânlar bütünleşik, az geçilenleri ise yalıtılmış olarak tanımlanmaktadır. Kullanılan Axwoman programı ile, kent analizleri sonucunda en bütünleşik görüş akslarından en yalıtılmış olanına doğru kırmızıdan maviye değişen renklerle kodlanarak yeni aksiyel haritalar oluşturulmaktadır. Bütünleşik sokaklar bir yerleşimin kamusal ve merkezi, yani kent kullanıcılarının biraraya gelme potansiyellerinin yüksek olduğu alanlar olarak tanımlanmaktadır ve kırmızı renk kodu ile gösterilmektedir. Bu merkezi alanlar aynı zamanda kullanıcının başka bir yere gitmek için içinden geçme olasılığının en yüksek bulunduğu mekân, sokak ya da caddelerdir. Genel olarak bütünleşik sokaklar yerleşimin çekirdeğini, yalıtılmış sokaklar ise amaçlanan yere gitmek için kullanılan ikincil ara yolları tanımlanmaktadır ve mavi renk kodu ile gösterilmektedir.

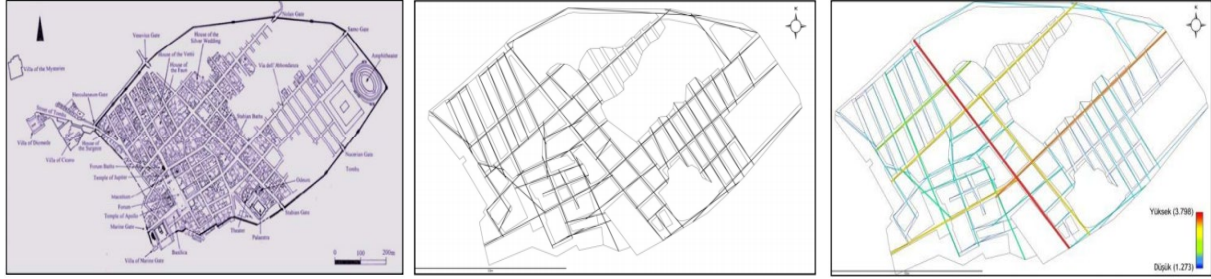
İzlenen bu süreç antik kent dokularında farklı veya aynı mekân türleri arasında kalmış, ancak henüz sokak dokusu kazı çalışmaları ile kesinleşmemiş antik kentlerin aks sistemleri hakkında belirlemeler yapabileceğine olanacağı sağlamaktadır. Yöntemin bu özelliğinden dolayı antik kentlerin;

• Kent kurgularının analizi ile dönemin sosyal yapısının anlaşılabilmesi ve antik kentler arasındaki farklılıkların karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılabilmesi,

• Yapılı çevre ve içerdiği öğelerin insanları bir araya getirme olasılığını anlayabilmek için kent kurgularındaki bütünleşik alanların analizinin mümkün olduğu düşüncesi bu çalışmanın ana çıkış noktasını oluşturmuştur.

Peponis ve Wineman'a (2002) göre kent kurgusunun analizi sonucunda en bütünleşik görüş akslarından en yalıtılmış olanına doğru renklerle kodlanmış bir harita oluşturulabilmekte ve bu haritada kente dair hareketin varlığı belirlenebilmektedir (Şekil.2b). Uzun hatlar geniş açıdan bina cephelerini algılamayı, kısa hatlar ise dar açıdan doğrudan yapıya yönlendirmeyi ifade etmektedir. Bu özellik bir hat mantığıdır ve bu hat ya da hatlar kente uzaktan bakan kullanıcıya algılanabilir bir yapıyı değişik önem düzeylerinde farketmektedir. İkincil ya da algı düzeyi daha düşük yapılar ise dar açıdan bakılan kısa hatlar üzerinde yer alabilmektedir.

Bir hattın bütünleşme değerinin yüksek olması, onun derinliğinin az olduğu ve hareketin yoğun etki bıraktığını ifade etmektedir. Şekil 2c' de verilen bütünleşme haritasında kırmızıdan maviye değişen renkler erişilebilirliği simgelemektedir. Kırmızı renk erişilebilirliğin en yüksek olduğu alanları, mavi renk ise erişilebilirliğin en düşük olduğu alanları göstermektedir.

Şekil 2.a Pompei Kent Haritası **b.** A Aksiyel Haritası **c.** Bütünleşme Haritası Örneği
(Gündoğdu ve Özkök, 2017)

Hillier (2001), yüksek bütünleşme değerine sahip olan, daha az derin alanların daha çok hareket çektiğini, daha çok derin olan alanların da daha az hareket çektiğini vurgulamış, diğer bir anlatımla, sistemde bütünleşme değeri yüksek olan mekânların anlaşılır şekilde bağlantılı ve kolay ulaşılabilir özellik gösterdiğini belirtmiştir. Bu durumun tam tersi düşünüldüğünde, kullanıcıların hareket hattına katılmadan yerleşime girip çıktıkları anlaşılmaktadır (Peponis ve Wineman, 2002).

Herhangibir yerleşimin, biçimlenme kurgusunun anlaşılmasındaki araçlardan birisi olan Aksiyel harita, kent alanının ve bağlantılarının en az sayıdaki aks çizgilerini tanımlayan harita olarak tanımlanmıştır (Özyılmaz, 2009). Aksiyel harita ya da aksiyel çizgi, insanların hareketlerini yönlendirmekte kullandıkları, bir noktadan görülebilecek en uzun görüş hattı olarak tanımlanabildiği gibi (Kubat, 2007), kent örüntüsünü veya yapıyı analiz etmek için yapıların ya da mekânların dışında kalan alanlara çizilebilecek en uzun hattın, içinden geçebileceği en çok alanı kat ederek çizilebilen hat olarak da açıklanabilmektedir (Çil, 2008).

Bir kentte yaşayan kullanıcılar doğrular boyunca hareket ederler ve belirli bölgelerde toplanarak tekrar kent ağına dağılırlar. Yani doğrusal hareket sonucunda aksiyel çizgiler, toplanma ve dağılma eylemleri sonucunda konveks mekanlar oluşmaktadır. Kişilerin belirlediği doğal hareketin matematiksel olarak temsili ile elde edilen aksiyel haritalardan bütünleşmenin yorumlanabilmesi için, aksiyel bütünleşme değeri kullanılmıştır.

• **Aksiyel bütünleşme değerinde**, aks sayısı konveks mekân sayısı ile karşılaştırıldığında, konveks mekânların aksiyel bütünleşme değerini verdiğini, aksiyel kırılmada olduğu gibi, değer düşükse yüksek değerli bütünleşmeden, değer büyükse düşük değerli bütünleşmeden söz edilebileceği belirtilmektedir.

Çalışma arkeolojik kent alanlarını içerdiğinden ve kent alanlarına ait yolların sadece ana hatlarının bulunmuş olmasından dolayı aksiyel bütünleşme değeri ölçümü yapılarak aksiyelite yorumlanmaktadır.

Çalışmada antik kentin mekan kurgusunun anlaşılmasında, biçimlenme özelliklerini belirleyen bütünleşme değerleri, birbiriyle ilişkili bazı bileşenlerden oluşmaktadır. Bu bileşenlerden çalışmada kullanılan global bütünleşme (R-n) tanımı ve nasıl hesaplandığı aşağıda açıklanmaktadır.

• **Global bütünleşme (R-n) değeri:** Hatların genel biçimleniş içindeki yerini ve genel sistemle bütünleşme derecesini tanımlayan değerdir.

Mekân dizimi yönteminin herhangi bir mekâna uygulanması ve elde edilen çıktılar, mekânın ölçeğine, karakterine ve amaca göre farklılıklar gösterebilmektedir. Hillier ve Hanson (1984), mekân dizimi yönteminde alanın dış mekân olmasına göre Alfa analiz yönteminin uygulanabilirliğini belirtmiştir. Alfa analizi, dış mekân ve kent kurgularını anlamak için

kullanılırken, kent mekanlarının kurgularını tanımlama işlevine sahip olan yöntem, analiz verilerinin yorumlanması ile mekâna ilişkin değişkenler ile sosyal değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamaktadır. Tarsos antik kenti, dış mekan grubuna girmesinden dolayı kent üzerinde Alfa analizleri uygulanmıştır. Bu analizler için bilgisayar destekli çeşitli yazılımlar kullanılabilir. UCL (University College London) tarafından geliştirilen Depthmap, Ajax, Axman, Axwoman, Isovist Analyst, Wepmap, Georgia Institute of Technology tarafından geliştirilen Spatialist, MacOS kullanıcıları için OmniVista, Intelligent Space Partnership Ltd. tarafından geliştirilen Fathom, Lucas Figueiredo tarafından Java destekli geliştirilen Mindwalk, 3ds Studio Max ve VRML (Virtual Reality Modeling Language) modellerinde görüş analizi yapan Ajanachara, Space Syntax Limited tarafından geliştirilen Confeego gibi daha bir çok program yöntemin uygulanmasında aracı olmaktadır. Çalışmada, amaç ve yöntem uygun nitelikler içermesi nedeniyle aksiyel analizler Axwoman yazılımının kullanılması uygun bulunmuştur.

4. TARSOS ANTİK KENTİNİN MEKÂN DİZİM YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

Antik kent, antik Kilikya'nın kuzeydoğusundaki dağlık alanda, Gülek Boğazı'nın güneyinde bulunmaktadır. Kentin ilk yerleşimi Gözlükule höyük alanı içerisinde yer almaktadır. Höyük alanında yapılan kazılar sonucunda, Neolitik dönemde kurulan yerleşimin Erken İslami döneme kadar uzun süreli ara verilmeden kullanıldığı belirlenmiştir (Goldman,1950). İlerleyen dönemde nüfusunun artması ile yeniden şekillenen kentin, kuzeydoğu-güneybatı aksı etrafında gelişerek günümüze kadar yerleşimin aralıksız devam ettiği görülmektedir. Gözlükule ise kent sınırları içerisinde yer almaya devam etmiştir. Gözlükule höyüğünün eteklerinde Tiyatro yapısı ve antik kentin güneybatı bölgesinde hipodrom yer almaktadır. Höyük alanının kuzeydoğu komşuluğunda ise kentin liman kapısı yer almaktadır. Rhegma lagünündeki liman sayesinde gemiler denizden bölgeye girmiş ve antik kentin içinden geçmekte olan Tarsos Çayı yatağı boyunca kente ulaşılabilmiş oldukları düşünülmektedir. Kentin M.Ö 700'lerde Lindoslu koloniler tarafından kurulmuş olduğu düşünüldüğünde bu koloni halkının deniz yoluyla kente geldiği ve ızgara planda kenti kurguladıkları düşünülebilir. Kentin su kenarında ızgara plan dokusu ile yerleşiminin sağlanmış olması;

- Kentin ekonomik olarak suyun kente taşınması için harcanacak maliyet ve kaybedilecek zamandan tasarruf edilmiş olduğunu,
- Antik kentin hızla gelişerek bölgenin başkenti konumuna ulaşmasına öncülük eden temel faktörlerden biri olduğunu göstermektedir.

Aynı zamanda kentin içerisinden geçen Tarsos çayının kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda ilerlemiş olmasının, kentin ana sütunlu yolunun da bu doğrultuda ilerlemesi kararının verilmesine öncülük etmiş olabileceğini düşündürmektedir. Ana decumanus aksının Tarsos çayı ile dik kesiştiği noktada Roma dönemine ait köprü yer almaktadır. Bu köprü aynı zamanda kent halkının kentin içerisinden tapınağa ulaşmak için kullanmış olduğu kutsal yolun başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Tapınak alanına ulaşım bu geçiş aracılığıyla yapılmış olmakla beraber ikincil bir kutsal yolun varlığı da bilinmektedir. Ancak bu yolun, ileri dönemde kentin sınırlarının küçülmesi ile birlikte demir kapı dışarısında kalarak önemini kaybetmiş olduğu düşünülebilir. Kent merkezinde yer alan forum alanına ulaşım liman yolundan kolaylıkla sağlanabilmektedir. Kentin kuzeybatı ve güneybatısında bulunan nekropollerin varlığı kentin gelişim alanlarının kuzey-güney yönünde bu aralıkta sınırlanmış olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Sütunlu cadde decumanus hattının mevcut ve 3d görünüşü Şekil 3' de verilmiştir.

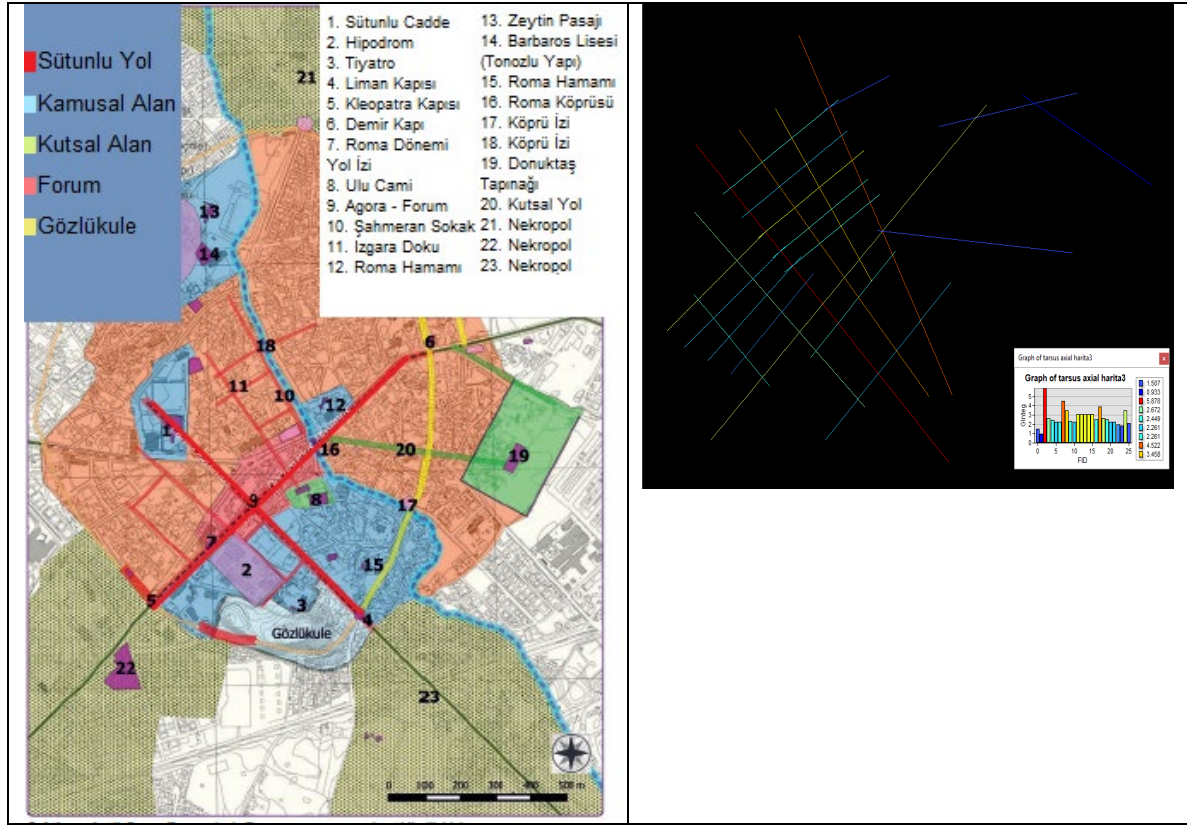

Şekil.3. Tarsos sütunlu cadde-decumanus ve 3d plan çizimi ([Zoroğlu, 1995, Google earth 3d](#))

Açıklanan bulguların temel alındığı harita üzerinde, Tarsus antik kentine ait aksiyel harita çizilerek bütünleşme haritası oluşturulmuştur (Tablo1). Antik kent sokak aksları kırmızıdan maviye azalan bütünleşme oranları ile gösterilmiş ve bütünleşme analiz verileri oluşturulmuştur.

Tablo 1. Tarsos Antik Kenti Bütünleşme Analizi ve Mekân Dizim Analiz Bulguları (Durgun Şahin,2019)

TARSOS ANTİK KENTİ BÜTÜNLEŞME ANALİZİ ve MEKÂN DİZİM ANALİZ BULGULARI	
Kent Planı ve Kentsel Öğeler (Aydınoğlu ve Belge, 2017'den geliştirilmiştir)	Bütünleşme Grafiği
	<p>Graph of tarsus axial harita3</p> <p>Legend values: 1.507, 0.933, 5.878, 2.672, 2.449, 2.261, 2.261, 4.522, 3.458</p>
	Kent Bütünleşme Haritası

Tarsus kentine ilişkin bütünleşme analizi analitik verileri değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara varılabilmektedir;

- Kentin en bütünleşik değere sahip ana aksı aksiyel haritada kırmızı renkle simgelenmiş olan hattır. Bu aks cardo olarak değerlendirilebilir.
- Kentin en bütünleşik caddesi olan cardosunun Kleopatra kapısından gelen cadde ile kesişim noktasında forum yapısının şekillenmiş olduğu görülmektedir. Bu nokta kentin merkezi konumundadır ve antik kente tüm giriş noktalarından yaklaşık eşit mesafede ulaşıldığı görülür. Forumun liman kapısına doğrudan açılan yol üstünde bulunması ve denizden mal girişlerinin sağlanmış olmasından dolayı bu aks önem taşımaktadır.
- Kentin ikincil aksının turuncu renkle simgelenmiş olan Barbaros Hayrettinpaşa lisesinden kutsal yolun başındaki roma köprüsüne bağlanan hat olduğu görülmektedir. Bu ikincil hattın antik kentin cardosu olmamasına rağmen önem taşıması, kent ilk kurgulanırken Tarsos çayına paralel olan bu yolun ana karar noktalarından birini oluşturduğunu düşündürmektedir.
- Kentin birincil en bütünleşik aksı üzerinde yer alan liman kapısından girildiğinde Roma hamamı hemen sağ tarafta konumlanmıştır. Bu hamamın şehre dışardan gelen ziyaretçiler için kurgulanmış olduğu olasılık dahilindedir.
- Antik kentin ikincil en bütünleşik yoluna paralel giden Tarsos çayının hemen karşısında, yani Roma köprüsü geçildiğinde sol hizada yer alan hamamın ise daha çok kent içi kullanıcıları için yapılmış olduğu düşünülebilir.
- Bütünleşme değeri üçüncül sırada en yüksek olan ve turuncu renk ile simgelenen aks kentin forum alanından geçerek Roma hamamı ile son bulan aksını oluşturmaktadır. Bu aksın gözlükule höyüğünün hemen paralelinden (kentin cardosuna paralel) geçiyor olması, yolun bu kesiminin (güney) kuzey kesiminden daha erken bir dönemde inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu doğrultuda, kentin ilk kapısının da liman kapısı olduğunu güçlendirmektedir. Kleopatra kapısının liman kapısından daha ileri bir dönemde yapılmış

olabileceği savına destek oluşturmaktadır. Analitik veriler doğrultusunda Demir kapının da daha ileri bir dönemi yansıtabileceğini düşündürmektedir.

- Cardo aksı için M.Ö. 2. yüzyıl civarında yapılmış olduğu da belirtilmektedir (Zoroğlu,1995). Bu aksın Helenistik dönemden itibaren kullanılıyor olduğunu güçlendirmektedir.

- Kentin anıtsal yollarından biri olan sütunlu caddenin Liman kapısına açılan aksı kentin en bütünleşik aksını oluşturduğu görülmektedir. Bu sütunlu yol kentin cardosunu oluşturmaktadır.

- İkincil ve üçüncül en bütünleşik akslar ise cardo aksına doğu yönünde paralel iki sokağın oluşturmuş olacağını düşündürmektedir. Bu üç caddenin ortak açıldığı alan Liman kapısı yönüdür. Aynı zamanda bu alan Gözlükule höyüğü doğu komşuluğunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Liman kapısının kentin en eski kapısı olduğunu ve bu limanında Helenistik dönemden itibaren kullanılıyor olduğunu düşündürmektedir.

- En bütünleşik aks olan Cardo aksı, batı komşuluğunda ise tiyatro ve hipodrom yapılarına açılmaktadır. Kentin planlanırken ilk kurgulanan yapıları olduğu düşünülmektedir.

- Kentin ikincil bütünleşik aksı, antik dönemde dere yatağı olan su hattına paralel açılmış olduğu düşünülen akstır. Bu aksın dere yatağını geçecek şekilde üç noktada karşıya geçişi sağlayacak köprü izlerinin varlığı bilinmektedir.

- Kentin dördüncü bütünleşik aksı decumanus sütunlu caddesidir. Bu cadde Kleopatra kapısından başlayarak Demir kapıda son bulduğu görülür. Kentin en bütünleşik aksı olan cardo ile kesişim yerinde forum yapısının yer aldığı düşünülmektedir. Limanla doğrudan bağlantısı olan bu alan kente malın girişini ve Demir kapı ile Kleopatra kapısı ilede çıkışını sağlaması açısından önem taşımaktadır.

- En az bütünleşik aksın ulaştığı yapı Tapınak yapısıdır. Dinin günlük yaşamın içinden sıyrılarak yani daha önce kent merkezlerinde olan ve kentin yönetim merkezi olan bu yapılar din ve devlet işlerinin birbirlerinden ayrılması ile kentin dışında yer almaya başlamış oldukları görülmektedir.

- Anıt mezar ve nekropoller kentin çıkışlarında yol kenarlarında bütünleşmenin en az olduğu alanlarda yer almaktadır.

- Bütünleşme değerleri düşük olan akslar üzerinde yer alan Hipodrom, Tiyatro ve Tapınak yapılarının ise kent içinde hareket sıklığının az olduğu yani günlük yaşamın içerisinde rütinde kullanılmadıklarını desteklemektedir.

- Bütünleşme değeri en yüksek olan aks ve komşuluğundaki insula alanlarında daha çok kent kullanıcılarının günlük rutinlerinde yer alan yapıların yer aldığı tespit edilmiştir.

- Kentin kuzeydoğu-güneybatı aksı demir kapıya doğru bir kırılma gerçekleştirdiği görülür. Bu kırılmanın olduğu hattın bütünleşme değerinin düşük çıkması, kente aksının karayoluna bağlanmak için ilerleyen dönemlerde yapılmış olduğunu ve kentin demir demir kapı girişinin de bu yolun yapımının tamamlandıktan sonra gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.

- Tarsos antik kentinde cardo ve decumanus'un öngörülen forum alanına açılıyor olması forumun M.Ö. 1 yüzyıl öncesine tarihlenmesinde fikir vermektedir. Forum yapısının M.Ö. 1. yüzyıl Augustus dönemi sonrası ana cadde komşuluğundaki insula alanı içerisinde yer almış oldukları bilinmektedir.

- Tarsus kuzeydoğu- güneybatı aksı üzerinde demir kapıya doğru bir kırılmanın varlığı kent planlarında görülmektedir. Bu kırılma hattının bütünleşme değerinin düşük çıkması, bu aksın ileri dönemlerde yapılmış olan karayoluna bağlantı sağlamak amacıyla ileri bir dönemde eklenmiş olduğu ve kentin demir kapı girişinin de bu yolun yapımı tamamlandıktan sonra gerçekleşmiş olduğu sonucuna varılmaktadır.

- Antik kent mekânsal öğelerinden olan Forum yapısı, erken dönem örneklerinde ana caddenin açıldığı mekânın şekillenmesi ile oluşurken, M.Ö 1 yüzyıl Augustus dönemi sonrası

bu yapı ana cadde komşuluğunda yer alan bir yapı adasının içinde konumlanmış olduğu bilinmektedir. Tarsos antik kentinde cardo ve decumanus aksının kesişim yerinde forum alanının bulunması, bu oluşumun M.Ö 1 yüzyıl öncesine tarihlenmesine destek vermekte olduğu düşünülmektedir.

• Tarsus antik kentinde decumanus ve cardo ana akslarının bulunduğu saptanmıştır. Topluluk örgütlenmelerinin mekâna yansımaları sonucu ikincil akslara (ara yol) göre, birincil akslar (ana yol) üzerinde daha önemli mekânlar ortaya çıktığı olduğu görülmektedir. Kentsel alan bütününde, merkezi alanların kentin diğer parçalarıyla ilişkilerinin anlaşılmasını sağlayan planlama kararlarının irdelenmesinde genel kent kurgusu ve aksların özyapısının anlaşılması önem taşımaktadır. Bu bağlamda en bütünleşik birincil aks üzerinde dükkanların bulunduğu görülür. Bu doğrultuda Tarsus antik kentinin ticaret odaklı bir kent olduğu söylenebilir.

• Kentte 21,22 ve 23 nolu nekropol alanları yer almaktadır. Antik kent çekirdeğinin ana akslarının bitim uçlarında 22 nolu nekropol alanına varmadan Kleopatra Kapısı, 23 nolu nekropol alanına varmadan ise Liman kapısının varlığı bilinmektedir. Antik dönemde bu alanda yer alan Rhegma lagünün günümüzde dolduğu göz önüne alındığında, antik kentin kuzeyindeki 21 nolu nekropolün tarihlenmesinin daha eskiye dayandığı öngörülmüştür.

SONUÇ

Antik kentlerin kent kurgularının okunabilmesi için kent planlama ilkeleri ve arkeolojik bulguların birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada Tarsus antik kenti özelinde yapılan analiz çalışmaları ile kentin mekânsal yapılanmasında plan şemasının temel kurgusunu oluşturan Cardo-decumanus hatları belirlenmiştir. Bütünleşme rakamları en yüksek çıkan cardo-decumanus akslarının kesişiminde forum yapısının bulunduğu belirlenmiştir. Antik kentte ana tercih edilen yol hatları cardo-decumanus hatlarıdır. Antik Kentin tarihsel gelişiminde cardo aksının kuzeydoğu ve güneybatısında bulunan nekropollerin varlığı kentin gelişim alanlarının bu yön aralığında sınırlanmış olduğunu göstermiştir. Sütünlü cadde decumanus hattının mevcut ve 3d görünüşü Şekil 4.31' de verilmiştir. Kentin gelişiminin kuzeybatı güneydoğu yönünde olduğu belirlenmiştir. Bu gelişim global bütünleşme değerleri ile de desteklenmektedir. Tarsus antik kenti sınırlarında yapılan bu çalışmada elde edilen bulgular, diğer antik kentler özelinde yapılacak araştırmalara yön verici niteliği bulunmaktadır. Ayrıca gelecekte kentsel arkeoloji ölçeğinde mekân dizim yöntemi ile yapılacak olan kent organizasyon biçim çalışmalarının artması ile bölgesel hatta göç yolları takip edilerek kıtalar arası karşılaştırmalarında yapılabileceği öngörülmektedir. Mekân dizim yöntemi, antik kentlerin kurgularının ve gelişim biçimlerinin okunabilmesi için geleneksel yöntemlere yardımcı bir araç olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Alkim, H., 2006. Urban Morphologic Analysis of Süleymaniye Through Space Syntax. MSc. Thesis, İstanbul Technical University, İstanbul.

Al Sayed, K. and Turner, A. and Hanna, S. (2009) 'Cities as emergent models: the morphological logic of Manhattan and Barcelona'.in Koch, D., Marcus, L. and Steen J. Proceedings of the 7th International Space Syntax Symposium, KTH Royal Institute of Technology. 01:1-12, Stockholm.

Alper, S. (2009). Quantitative Analysis of Urban Morphology: Exploring Ethnic Urban Formations and Structure in The City of İzmir, Phd. Thesis, İ.Y.T.E, İzmir

Anderson, J. C. (1997). Architecture and Society, London.

Aydinoğlu, Ü. ve Belge, B. (2017). Bir Planlama Altlığı Olarak; Roma Dönemi Tarsus Kenti Mekansal Yapısına İlişkin Değerlendirme, 2017; *Megaron*, 12(3).

Bing, J. D. (1971). Tarsus: A Forgotten Colony of Lindos. *JNES*, 30(2): 99-109.

Constructions Of Urban Space”, 3rd International Symposium on Space Syntax, Brazil, 1-9.

Croxford, B. (1999). “Can Space Syntax Predict Traffic Flows, Speeds and Mix?” Space Syntax Second International Symposium, Brasilia 49.01-02.

Çil, E. (2008). Kula Tarihsel Kentinin Yirminci Yüzyıldaki Fiziksel Dönüşümünün Mekân Dizim Analiziyle İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*,23, Ankara.

Dalton, R.C. ve Bafna, S. (2003). The syntactical image of the city, A reciprocal definition of spatial elements and spatial syntaxes, Fourth Space Syntax Symposium, London.

Demirkaya, H. (1999). Mekân Kavramının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi ve Günümüzde Mekân Anlayışı. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Desyllas, J. (1997) ‘Berlin in transition: using space syntax to analyse the relationship between land use, land value and morphology’. Proceedings 1st international space syntax symposium. London, UCL: 04.1-16

Durgun Şahin, Y. (2019). Ovalık Kilikya Bölgesi Roma Antik Kentlerinin Mekân Dizim Yöntemi ile Analizi. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı A.B.D. Doktora Tezi. Adana.

Edgü, E. (2003). Konut Tercihlerinin, Mekansal Dizin ve Mekansal Davranış Parametreleri ile İlişkisi. Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Foster, N. (1997). Opening Address. Space Syntax First International Symposium, London.

Goldman, H. (1950). Excavations at Gözlü Kule, Tarsos I. The Hellenistic and Roman Periods, Princeton, Princeton University Press, United States.

Gündoğdu, M, H ve Özkök, M, K. (2017). Antik Kentlerde Fonksiyonel Yapılanma Özellikleri ile Mekânın Biçimlenme Özellikleri Arasındaki İlişki: Pompeii Kenti Örneği

Gür, Ö. Ş. (1996). Mekân Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, Trabzon.

Hall, E. (1966). Hidden dimension. 1.Baskı. USA.

Hanna, S. (2009), ‘Spectral comparison of large urban graphs’, in Koch, D., Marcus, L. and Steen J. Proceedings of the 7th International Space Syntax Symposium, KTH Royal Institute of Technology. 39:1-11, Stockholm.

Hillier B. (2001). “A Theory Of The City As Object Or How Spatial Laws Mediate The Social

Hillier, B. ve Hanson, J. (1984). Social Logic of Space, Cambridge University Press, London. İstanbul, Islamic Area Studies With Geographical Informations Systems- New Hoizons in Islamic Area Studies, Okabe, Atsuyuki (EDT) /Publisher: Curzon Pr Published, pp: 221, London.

Hillier, B. (1994). Space Is the Machine-A Configurational Theory of Architecture. Cambridge University Press, London.

Jones, A. H. M. (1937). The Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford.

Karimi, K. (1999). Urban Conservation and Spatial Transformations Preserving the Fragments or Maintaining the ‘Spatial Spirit’”, Space Syntax Second International Symposium, 62:1-14. Brasilia.

Kubat A. S., Kaya S. K., Güler G., Sarı F., Özer Ö. (2007). The Effects of Proposed Bridges on Urban Macroform of Istanbul: A Syntactic Evaluation. 6th Uluslararası Space Syntax Sempozyumu, 003.01-12, İstanbul.

Lefebvre, H. (1991). The Production of Space, Oxford.

Magie, D. (1950). Roman Rule in Asia Minor to End of Third after Christ I-II. Princeton. Mekânın Biçimlenme Özellikleri Arasındaki İlişki: Pompeii Kenti Örneği. Art-Sanat Dergisi. S.51-72.

Norberg, C. (1971). Existence, Space and Architecture.

Özkan, Ö, M. (2007). Fizik Mekân Kurgularının Sosyal İlişkiler Üzerinden Arnavutköy Yerleşimi Bütününde Mekân Dizimi(Space Syntax) Yöntemi ile İncelenmesi. Doktora Tezi, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özyılmaz, P. (2009). Kentsel açık alan tasarımlarının değerlendirilmesi için mekan dizimi yaklaşımı. Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze.

Peponis, J. ve Wineman, J. (2002). Spatial Structure of Environment and Behavior. Handbook of Environmental Psychology. Chapter 18

Raman, S. (2003) Communities and spatial culture in a communally diverse city: Ahmedabad, India. Proceedings of 4th International Space Syntax Symposium, 74.1:18. UCL, London:

Roller, W. D. (2014). The Geography of Strabo: An English Translation, with Introduction and Notes. Cambridge University Press. Cambridge.

Sayce, A. H. (1925). Perseus and the Achaeans in the Hittite Tablets. *The Journal of Hellenic Studies*, 45(2):161-163.

Shpuza,E. (2009), ‘Evolution of Street Networks in Adriatic and Ionian Coastal Cities 1769-2007’, in Koch, D., Marcus, L. and Steen J. Proceedings of the 7th International Space Syntax Symposium, Stockholm, KTH Royal Institute of Technology. 101:1-15.

Tekin, O. (1995). Eski Yunan Tarihi. İletişim Yayınları, İstanbul:

Tutal, O. (1999). Toplu Konut Alanlarında Biçimsel Yapının Mekân Dizimi Yöntemiyle İrdelenmesi. Doktora Tezi, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Umar, B. (2000). Kilikia –Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi. İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Ye M. ve Josefsson H. (1997). Urban Redevelopment and City Centre Growth Using Syntactic Analysis to Help Create Better City Centre. Space Syntax First International Symposium, London.

İnternet Kaynakları

A.B.D Kültür Mirası Sözlüğü, (1989). www.ahdictionary.com. (Erişim Tarihi: Mayıs,2019)

Tarsus İlinin Türkiye İçerisindeki Konumu <https://www.lafsozluk.com/2009/04/tarsus-nerededir-nereye-baglidir-tarsus.html> (Erişim Tarihi: Ekim, 2020)

Tarsos Sütunlu Cadde-Decumanus ve 3d plan çizimi [Zoroğlu](#), 1995, Google earth 3d (Erişim Tarihi: Ocak,2019)